

Жалпы тіл білімі

Кредит саны: 3 кредит

«Қазақ филологиясы мен екінші шет тілдер» кафедрасының оқытушысы
Қазкен Айпара Бағдатқызы

№	Тақырып атауы	Лекциялар	Семинар- лық	Лабораториялық сабақ	СӨЖ	СӨЖ
1	Кіріспе. Жалпы тіл білімі туралы	2	2	-	1	1
2	Тіл білімнің теориялық мәселелері	2	2	-	1	1
3	Тілдің құрылымдық және жүйелілік сипаты	2	2	-	1	1
4	Тіл білімі тарихы. Ежелгі заман тіл білімі	2	2	-	1	1
5	Ежелгі Грекия тіл білімі	2	2	-	1	1
6	Орта ғасыр тіл білімі	2	2	-	1	1
7	Араб, парсы тіл білімі	2	2	-	1	1
8	Қайта өркендеу дәуірі тіл білімі)	2	2	-	1	1
9	XIX ғасыр тіл білімі	2	2	-	1	1
10	Тіл философиясы	2	2	-	1	1
11	XIX ғасыр тіл білімінде қалыптасқан тіл білімі мектептері мен ағымдары	2	2	-	1	1
12	XX ғасыр тіл білімі	2	2	-	1	1
13	Кеңестік тіл білімі	2	2	-	1	1
14	Қазақ тіл білімі	2	2	-	1	1
15	Тілді зерттеу әдістері	2	2	-	1	1
	Барлығы	30	30	-	15	15

- **Пәннің мақсаты:** Бұл ғылыми курс жалпы тіл білімінің негізгі проблемаларымен және зерттелу тарихымен таныстырып, студенттерге тіл білімінің негізгі теориялары жайында жүйелі білім беру мақсатын көздейді. Олар бұған дейін «Тіл біліміне кіріспе» пәнін оқып, оның негізгі қағидаларымен танысқан. Бұл пәнде студенттер сол алған білімдерін теориялық жағынан жетілдіре, тереңдете түседі.
- **Теориялық мәні:** 1) студенттердің өз мамандықтары бойынша алған білімдерін жинақтап, қорытындылау; 2) олардың тіл білімінен алған жалпы теориялық білімдерін жетілдіре, тереңдете түсу; Тілдің адам қоғамында атқаратын рөлін зерделеу; 3) тілдің адам қоғамындағы басқа құбылыстармен байланысын ұғындыру; 4) тілді зерттеуде қолданылған әдіс-тәсілдер, мектеп-бағыттар тарихынан хабардар ету; 5) жалпы тіл білімдерінің өзіндік ерекшеліктерін түсіндіру.

❖ **Пәннің міндеттері:**

- ❖ - Тіл білімінің жалпы теориясынан тыңдаушыларды тіл біліміндегі негізгі теориялармен қаруландыру, оларға тіл туралы ғылымның өткен тарихынан, қазіргі күйінен, алда тұрған міндеттерінен, шешілген, әлі шешілмеген проблемаларынан жан-жақты мәлімет беру;
- ❖ - тіл білімінің даму тарихында қолданылған, қазір қолданылып жүрген және жаңадан туа бастаған арнаулы әдістер мен әдістемелердің сырларын ашып беру;
- ❖ - тіл білімінің басқа қоғамдық, жаратылыстану және техникалық ғылымдар ішінде алатын орнын, олармен байланысын айқындау;
- ❖ - тіл білімін дамытуға өз үлестерін қосқан ғалымдармен, тіл білімі мектептерімен таныстыру.

❑ Оқыту нәтижелері:

- ❑ «Жалпы тіл білімі» пәнін оқытуда меңгерілетін кәсіби құзыреттіліктер, олар тілдік құзыреттіліктер: лингвоэкологиялық құзыреттілік, ақпараттық құзыреттілік, проблемалардың шешімін табу құзыреттілігі.
- ❑ Ақпараттық құзыреттілік өтілетін тақырыпқа қатысты ақпарат көздерін іріктей білуден көрініс табады.
- ❑ Проблемалардың шешімін табу құзыреттілігі өтілетін тақырыпқа қатысты проблемалық мәселелерді шешудің жолдарын және педагогикалық ситуациядан шығудың әдістерін игеру арқылы анықталады.
- ❑ Лингвомәдени құзыреттіліктердің түрлері: қатысымдық, танымдық, әлеуметтік құзыреттіліктер.
- ❑ Қатысымдық құзыреттілік тіл туралы ғылымның өткен тарихынан, тіл теориясының қазіргі жай-күйін оқытудан көрініс табады.
- ❑ Танымдық құзыреттілік пәннен алған білімдерінен ғылыми жұмыстар жазуға болады. Болашақ мамандарды ана тілінің мәйегімен сусындату үшін, оның даму жүйесі мен тарихи қалыптасқан заңдылығын білуге дағдыландырады.

Жалпы тіл білімі туралы

- Жалпы тіл білімінің анықтамасы. Ол, біріншіден, тіл білімінің теориялық саласы болса, екіншіден, оқу пәні болып есептелетіні. Соңғы мағынадағы оның мақсаты мен міндеті. Жалпы тіл білімінің нысаны – адамдардың дыбыстық тілі. Жалпы тіл ғылымы тілдің құрамын, функциялық сипаттарын, даму заңдылықтарын, сыртқы дүние, қоғам, ой-сана, мәдениетпен қарым-қатынасын түгел алып, жан-жақты зерттейтіні. Жалпы тіл білімі дыбыс тілі атаулының барлығына тән ортақ мәселелерді, ортақ заңдылықтарды сөз ететін. Зерттейтін нысаны – жалпы тіл атаулының барлығына немесе басым көпшілігіне бірдей қолдануға болатын жалпы тілдік теория екені.
- ❖ Қамтылуға тиісті негізгі мәселелер:
 - ❖ 1. Тілдің өзіндік табиғаты мен мәні, сөйлеумен, қоғаммен байланысы, атқаратын қызметі.
 - ❖ 2. Тілдің құрылым, құрылымдық элементтерінің бір-бірімен байланысы, арақатынасы.
 - ❖ 3. Тілдің таңбалық, жүйелік сипаттары.
 - ❖ 4. Тіл деңгейлері. Грамматикалық категориялар.
 - ❖ 5. Тілдер дамуындағы ортақ заңдылықтар, тілдік құбылыстарға түрткі болатын ішкі, сыртқы жағдайлар, тілдер дамуында болатын дифференциялық (даралану), интеграциялық (жақындасу) үдерістер, жалпыхалықтық тіл, диалект, сөйлеу тілі мен әдеби тіл, тілдік одақ т.б.
 - ❖ 6. Тілдердің типологиялық, генеологиялық топтары, жіктелісі
 - ❖ 7. Тіл білімінің зерттеу әдістері
 - ❖ 8. Тіл білімінің негізгі салалары, басқа ғылымдармен қатынасы, өзіндік орны
 - ❖ 9. Тіл білімінің тарихы, ондағы басты кезеңдер
 - ❖ 10. Тіл білімі тарихындағы негізгі бағыттар мен мектептер екендігі

Тіл білімінің ғылымдар жүйесінде алатын орны.

Болмыстағы құбылыстардың бір тобы

жаратылыс
құбылыстары

физика, химия, биология,
математика т.б.

қоғамдық құбылыстар

тарих, философия,
психология, логика, саяси
экономика, заң, тіл, әдебиет
т.б.

Тіл білімнің теориялық мәселелері

Тіл табиғаты және мәні. Тіл табиғаты дегенге оның қандай құбылыстар қатарына жататыны, мәні дегенге оның қоғамда атқаратын қызметі ерекшелігі жататыны. Бұл мәселелерді шешуде болып келе жатқан пікір қайшылықтары.

Тіл және қоғам. Социологиялық тіл білімі, оның нысаны. Дыбыс тілінің пайда болуы, бұған байланысты көзқарастар. Тіл және этникалық бірлік. Дүние жүзіндегі тілдердің сандық шамасы мен жіктелу түрлері. Тілдердің бір-біріне қосылу (интеграция) және бір-бірінен бөліну (дифференциация), жекелену үдерістері, бұлардың қоғаммен, қоғамдық формациялармен байланысы, соңғыларының тілге тигізетін әсері мен ықпалы. Билингвизм, оны туғызатын себептер, әлемдік тілдің болу қажеттігі, бұл жөніндегі пікірлер, әрекеттер.

Тілдің таңбалық сипаты. Жалпы семиотика мен тілдік семиотика. Таңба, оның түрлері: графикалық, акустикалық, заттық, ақша таңбалары мен нұсқау.

Тіл мен сөйлеу. Бұл екеуі арасындағы бірлік және өзгешеліктер. Сөйлеуде болатыны индивидуалдық сипаттар. Сөйлеудің психологиялық жақтары, пайда болу жолдары. Тіл тіршілігі, оның дамуы, өз мүмкіндіктерін жан-жақты көрсете алуы сөйлеуге байланысты екені, сөйлеу тілдің жаны болып есептелетіні. Сөйлеу әрекеті мәселесін шешуде тіл білімі мен психология ғылымдарының өзара байланыста екені. Тіл мен сөйлеу арасындағы қарым-қатынастарды айқындауда Ф. де Соссюр заманына бері қарай болып келе жатқан пікірталастары.

Тілдің құрылымдық және жүйелілік сипаты

- Тіл – белгілі бір құрылымы, жүйесі және қызметі бар, біртұтас құбылыс. Яғни тілге құрылымдық (структура), жүйелілік (система) және қызмет (функция) деген үш түрлі сипат тән. Бұлардың өзіне тән, нақтылы мазмұны болады.
- Ол бүтіннің бір тектес немесе әр тектес элементтерінің ара бірлігінен тұрады. Элементтер яғни тілдік бірліктер: 1) дыбыс (фонема), 2) морфема, 3) сөз, 4) сөз тіркесі, 5) сөйлем, 6) мәтін.
- Дыбыстар (фонемалар) - есту мүшелері арқылы қабылданатын, бір морфеманы екінші морфемадан, бір сөзді екінші сөзден ажырататын ең кіші тілдік элемент.
- Сөздер заттар мен құбылыстарды, сапа мен белгіні, іс-әрекет пен қимылды атайды, солардың атаулары ретінде қызмет атқарады. Сөздің бұл қызметін — номинативті (атау болу) қызмет деп атайды.
- Сөйлем ойды, байымдауды білдіреді, бір нәрсені хабарлау қызметін атқарады. Сөз номинативтік қызмет атқарса, сөйлем коммуникативтік (пікір алысу, сөйлесу) қызметін атқарады. Тіл өзінің қатынас құралы болу қызметін сөйлемдер арқылы іске асырады.
- Жүйе дегеніміз - өзара байланысты бір тектес элементтердің бірлігі. Ол заттық негіз (материя, субстанция), құрылым және қызмет деген үш ұғымның ұштасып келуінен, олардың бірлігінен және өзара қатынасынан құралады. Бұлар бір-бірімен тығыз байланысты. Яғни жүйе - рет-ретімен ұйымдаса орналасқан біртұтас құбылыс (бірлік). Жүйе материя мен құрылымның бірігуі, қосылуы түрінде өмір сүреді және белгілі бір қызмет атқарады.

Тіл білімі тарихы. Ежелгі заман тіл білімі

Ежелгі Египет

- Ежелгі Египет тарихынан тілдің пайда болуы, оның мән-маңызы турасындағы құпияны ашуға талпынушылықты б.д.д. III мыңжылдықта құрастырылған «Мемфисский философского-богословный трактат» атты еңбектен кездестіруге болады.
- Египет еліндегі тілдің пайда болуы туралы ойлар балаң болғанымен, жазу өнері анағұрлым жетілген сипатта болды. Оған дәлел – египеттіктер жазуының фонетикалық-идеографиялық жүйеде болуы, яғни олар жазудың бұған дейінгі “заттық” және суреттік (пиктографиялық) сатыларын артқа тастауы.

Месопотамия

- Адамзат атаулының көне мәдениетінің тағы бір Отаны – ол Тигр және Евфрат өзендерінің аралығына орналасқан Месопотамия мемлекеті, Вавилон елі, Месопотамия ең байырғы тұрғындары – шумерлер. Түркі тілі жөніндегі ең алғашқы мәлімет Месопотамияның оңтүстігінен (шумерлерден) табылған б.д.д. IV-III мыңжылдықты меңзейтін идеографиялық жазба ескерткішінен байқалады.
- Шумер тілінің алтай тілдерімен (түркі, монғол, тұңғыс-манчжур) туыстастығы жөнінде неміс ғалымы Ф.Хоммель (1926 ж.) және оны қолданған кеңес тарихшысы С.П.Толстов (1948 ж.) болжам пікір айтқан еді.

Үндістан тіл білімі

- Көне Үндістандағы тіл білімінің пайда болғанына 2500 жылдай болыпты. Көне Үндістанда туып қалыптасқан лингвистиканың қадір-қасиетін В.Томсен мен Бодуэн де Куртензлердің Үндістан лингвистикасы болмағанда, тіл туралы ғылымдары XIX ғасырда ғана қалыптасқан Европа мен Американың лингвистикасы болмаған болар еді деген ортақ ойлары дәлелдей түседі.
- Үнді лингвистері морфологиядан да көп ілгері кетті. Мәселен, үндістандық грамматист Гуру морфологияның: 1) сөздерді топтау (сөз таптары), 2) сөздің жасалуы, 3) сөздің өзгеруі деген 3 саладан тұратынын айқын көрсетті.

Ежелгі Грекия тіл білімі

- Ежелгі дәуір тіл білімінің тағы бір отаны – Ежелгі Грекия. Грекияда туған тіл біліміндегі ой-пікір бүкіл Еуропа тіл ғылымының қалыптасып дамуына күшті әсерін тигізді. Тіл мәселелеріне байланысты бұл елден біздің дәуірге жеткен жазба материалдар жыл санауымызға дейінгі V ғасыр шамасынан басталады.
- Грекия тіл білімін екі кезеңге бөліп қараушылық бар. Оның бірі - философиялық кезең, екіншісі - филологиялық кезең деп аталады. Бірінші кезең біздің дәуірге дейінгі V-III ғасырлар арасын қамтиды. Бұл - Грек тіл білімі қалыптасуының алғашқы кезеңі. Мұны қалыптастырушылар философтар болған. Олар тіл мәселелерін лингвистикалық тұрғыда емес, философия тұрғысынан сөз еткен, философияға тәуелді, соның ажырамайтын бір саласы деп есептеген және нақтылы тілдік фактілерге сүйенбей, абстрактылы болжаулар, философиялық тұжырымдар жасаумен шұғылданған.

Орта ғасыр тіл білімі (XIII-XIV ғ.)

Араб, парсы тіл білімі

- Зерттеушілердің пікірінше, араб тіл білімінің пайда болуы мен дамуының 2 практикалық негізі бар: 1) құранның халыққа түсініксіз болып бара жатқан тілін және тірі араб тілінің диалектілерінің арасындағы айырмашылықты жақындату, 2) басып алған елдерге мұсылман дінін енгізіп, араб тілін сол елдердің ресми және ғылыми тілі ету.
- Араб халифатындағы тілтану ілімі дами келе бірнеше ғылыми мектепке бөлінеді. Олардың өзіндік бағыт-бағдарлары, белгілі бір тіл мәселесіне деген өзіндік көзқарастары, қағидаттары болды. Ең басты лингвистикалық мектептер Басра, Куфа, Бағдат қалаларында орналасып, араб грамматикасы мен лексикологиясы Египет пен Испанияда да қарастырылды.
- Араб тіл білімінің тарихы 2 кезеңнен тұрды.
- Тілдің пайда болуы жөніндегі теория IX-XI ғасырлар аралығында араб лингвистикасы мен мұсылман теологиясында ерекше сөз болып, ғалымдар екі лагерьге бөлінді.
- 1. Тілдің пайда болуын құдай атына таңушылар;
- 2. Тілдің шығуын қоғамдық келісім деп білетіндер. Араб лингвистері тілдің коммуникативтік және экспрессивтік деген қызметтері болатынын білді.

Қайта өркендеу дәуріндегі тіл білімі (XV-XVII ғ.)

Ежелгі грек, рим жазба
нұсқаларын тауып жариялау,
оларға филологиялық талдаулар
жасау

❖ И.Скалигер «Латын тілінің
негіздері туралы» (1540)

❖ Р.Стефанустың «Латын тілі
қазынасы», «Грек тілі
қазынасы» (1553)

❖ П.де Алкала «Араб тілі
грамматикасы»

❖ И.Рейхлин «Еврей тілі
грамматикасы» (1505)

Нормативтік сөздіктер:

❑ «Курск Академиясының сөздігі»
Италия, 1612

❑ «Француз Академиясының сөздігі»
Франция, 1694

❑ «Россия Академиясының сөздігі»
1726-1739

❑ «Барлық тілдердің және
наречиелердің салыстырма сөздігі»
П.С.Паллас, 1786-1791

❑ Неміс ғалымы И.К.Аделунг,
И.С.Фатер 500-ге жуық тілдердің
таңдамалы сөздігі. 4 томдық

XIX ғасыр тіл білімі

- Бұл ғасыр лингвистикасы тарихының 4 кезеңі бар.
- салыстырмалы-тарихи әдістің туындауынан жас грамматистер мектебінің қалыптаса бастауына дейінгі кезең (1816-1870);
- жас грамматистер көзқарасының дамыған, белең алған кезеңі (1870-1890);
- жас грамматистерден XX ғасырдың 20-жылдарына дейінгі түрлі мектептер мен бағыттар кезеңі;
- де Соссюрдің идеяларының таралуынан қазіргі дәуірге дейінгі кезең. XIX ғасырды кейде салыстырмалы-тарихи тіл білімінің ғасыры деп те атайды.
- Салыстырмалы-тарихи әдістің пайда болуы (Ф.Бопп, Я.Гримм, Р.Раск, А.Востоков). Салыстырмалы-тарихи және жалпы тіл білімінің туу, қалыптасу тарихының өзі 2 дәуірден тұрады.
- 1-дәуір XIX ғасырдың 20-50 жылдарын қамтиды. Бұл дәуірде салыстырмалы-тарихи әдіс пайда болып, жалпы тіл білімі негізделе бастады. Салыстырмалы-тарихи әдістің негізін салушылар: Франц Бопп, Якоб Гримм (Германия), Расмус Раск (Дания), Александр Востоковтар (Ресей), ал жалпы тіл білімін негіздеуші – Вильгельм Гумбольдт. I дәуірді кейде *Бопп-Гумбольдт дәуірі* деп те атайды.
- 2-дәуір XIX ғасырдың 50-70 жылдарын қамтиды. Бұл дәуірде салыстырмалы-тарихи әдіс бірнеше үндіевропа тілдерінде қолданылып, жалпы тіл білімінің зерттеу нысаны кеңейді. Тіл білімінде психологиялық, биологиялық және әлеуметтік бағыттар пайда болды. Бұл дәуірдегі салыстырмалы-тарихи тіл білімінің көрнекті өкілдері: Август Шлейхер, Август Потт, Теодор Бенфей, Адалберт Кун, ал жалпы тіл білімінің ірі өкілдері: Хейман Штейнталь, Иоганн Мадвиг, Макс Мюллер. 2-дәуірді кейде *Шлейхер-Штейнталь дәуірі* деп те атайды.

XIX ғасыр тіл білімі (тіл философиясы)

Тіл философиясының алға
қойған мақсаты --

тілдің табиғаты мен мәнін, оның
қоғам өміріндегі алатын орны мен
қызметін, ойлаумен, адамдардың
рухани өмірімен байланысын
айқындау .

Гердер

Шлегель

Вундт

Вильгельм
Гумбольдт

Шлейхер

Штейн-
таль

XIX ғасыр тіл білімінде қалыптасқан тіл білімі мектептері мен ағымдары

- Тіл біліміндегі натуралистік бағыттың негізін салушы – Август Шлейхер (1821-1868). Зерттеушілер А.Шлейхердің биологиялық бағытта болуының 2 түрлі себебін атап көрсетеді: лингвистикамен қатар ботаника және философиямен айналысуы және сол дәуірде тіл мен ойлауға деген субъективті идеалистік көзқарастардың белең алуы. Сонымен қатар А.Шлейхерге Гегель философиясы мен Ч.Дарвин ілімінің қатты әсері болды.
- Ботаник ретінде Ч.Дарвиннің іліміне бой ұрған А.Шлейхер тілдің қоғамдық-тарихи рөлін ескерместен, тілдің дамуын тірі организм мен өсімдіктер дүниесінің өсіп-өнуімен салыстырады. В.Гумбольдт тілді диалектикалық механизмде қарастырса, А.Шлейхер тілді метафизикалық механизмде қарастырады.
- Философ ретінде Гегельдің «Тарих философиясы» еңбегіндегі өмірдің 2 кезеңі туралы «Феноменология духа» атты еңбегіндегі дамудың себебі абсолюттік идея мен абсолюттік рухтың табиғатта болуы дамуға негіз, кепіл болды, ол жоғалғанда даму тоқтайды деген ойды тілдің дамуы заңдылығына әкеліп таңды. Сөйтіп, тілдің дамуының классикалық дәуірі – тарихқа дейінгі 1-дәуір, 2-шісі құлдырау, құру дәуірі, яғни тарихтан кейінгі деп бөлді.
- Г.Штейнталь мен М.Лацарус 1860 жылы «Тіл білімі және халықтар психологиясы» журналын ұйымдастырып, өздерінің психология мен тіл туралы идеяларын осы арқылы жария етті. Өз еңбектерінде логикалық грамматика мен шлейхерлік биологизмге қарсы шығып, өздерінің халық психологиясын зерттеуде жеке *адам психологиясы*, қоғам және адам қоғамы деген мәселелерді қойды. Халық психологиясын ашу үшін *адам рухын*, адам рухының қоғамға, табиғатқа және тарихқа қатынасын қарастыру керек деді.

Кеңестік тіл білімі

- *Кеңестік тіл білімі. Оның марксистік философия қағидаларына сүйенгені, соны өзіне методологиялық негіз еткені. Кеңес тіл білімінің алғашқы дәуірі, бұл дәуірдің тіл білімі алдына қойған негізгі міндеттері. Н.Я.Маррдың «Тіл туралы жаңа ілімі», оның негізгі концепциясындағы қателіктер. 1950 жылы «Правда» газеті ұйымдастырған еркін айтыс. Кеңес тіл білімінің әлем тіл біліміне қосқан үлесі.*
- Кеңестік кезеңдегі тіл білімінің әділетті объективтілік үшін айту керек, өз даму бағыттары, өзіндік жетістіктері бар. Мәселен: 1) теориялық тіл білімі, 2) туыс тілдерді тарихи-салыстырмалы тұрғыда зерттеу, 3) нақты тілдердің тарихи даму заңдылықтары, 4) диалектология мен диалектография, 5) структуралық және статистикалық лингвистика, 6) тілдің практикалық қажеттіліктері (жазуды бірізге түсіру, қалыпты грамматикалар жазу, әдеби тілді жетілдіру, аударма сөздіктерді көптеп қолға алу).
- Маррдың «Жаңа ілімін» мына теориялық бағыттарға жіктеуге болады:
- 1) *Тілдің деңгейлеп дамуы туралы теория* (Учение о стадийности языка). Тілдегі өзгерісті қоғамдық-экономикалық формациялардың ауысуымен байланыстырды. Тілдегі өзгеріс революциялық, секірістік, тіпті жарылыстық сипатта болады деді.
- 2) *Тіл дамуының таптықтығының теориясы* (Учения о классовости языка). Тіл идеология секілді қоғамға қондырғы болып табылады деді;
- 3) *Глоттоникалық процестің бірлігі туралы теория* (Учение о единстве глоттогонического процесса). Бұл теориясы бойынша тілдердің өзгеруі қоғамдық формациялармен байланысты болғандықтан, шығуы, дамуы бірдей болады деді;
- 4) *Тілдердің тоғысуы туралы теория* (Учение о скрещивании языков). Тілдер туыстығы дегеніміз – әуелде туыс емес тілдердің бірігіп-кірігуі, тоғысуы және араласуы. Үндіевропа немесе басқа семьяларда *ата тіл* деген болған емес, тілдер дамуының жалпы заңы бір тілдің бір тілге бірігуі деді.

Қазақ тіл білімі

- Түркі тілдерінің XX ғасырдың алғашқы ширегінде зерттелуін 2 кезеңге бөлуге болады. 1-кезеңде ұлттық тілдердің орысшаға аударма сөздіктерін жасау жалғасып, ұлттық тілдердің қалыпты грамматикаларын орыс ғалымдарымен қатар жергілікті ұлт өкілдері жаза бастады. Бұл кезең 1917 жылғы Қазан төңкерісіне дейінгі мерзімді қамтиды. Түркология тармақтарының зерттелуі Москва, Петербург, Қазан қалаларынан Орта Азия, Кавказ және Сібір аймақтарына, яғни ұлттық аймақтарға ауыса бастады.
- 2-кезең 1917 жылдан басталды, яғни Ресейде, оның отар аймақтарында Кеңес өкіметінің орнауымен байланысты.
- Ғасыр басында, әсіресе Орта Азия, Кавказ, Сібір халықтары үшін елді сауаттандыру, төл әліппелерін жасау, оқыту, ол үшін мектептер ұйымдастырып, оларға арналған оқулықтар жазу; ана тілдерінің тазалығын, жазба әдеби тіл болуын, оның қоғам өміріндегі қызметін кеңейту, беделін арттыру секілді күрделі проблемалар тұрды. Осы істерді атқаруда қазақ елінде Ахмет Байтұрсынұлының еткен еңбегі ерен.

Тілді зерттеу әдістері

- *Әдіснама* (методология) – жаратылыс пен қоғам өміріндегі құбылыстарды зерттеудің, танып-білудің, түсіндірудің жалпы ғылымдық, философиялық бағыт-бағдарын, жолын көрсетеді. Ол барлық ғылым салаларына ортақ.
- Ал *әдіс* (метод) дегеніміз – әр ғылымның тек өзіне ғана тән арнаулы зерттеу жолы, амалы. Яғни ол – ғылымның өз нысанын теориялық тұрғыдан зерттеуде қолданылатын амал-тәсілдердің жиынтығы. Мысалы: биологияда – биологиялық тәсіл, тіл ғылымында – структуралық әдіс т.б.
- *Тәсіл* (прием) – ол бір әдістің ішіндегі одан гөрі майдарақ, одан гөрі нақтылау келген іс жүргізу амалы. Тәсіл қажетті материалды қалай жинауды, қалай екшеп сұрыптауды, қалай топтап жіктеуді айқындап береді.
- *Сипаттамалық әдіс*. Бұл әдіс – лингвистикалық әдістердің ішіндегі ең көнесі және ең көп тарағаны. Ол зерттеліп отырған нысанның өткендегі күйін, тарихын ескермейді. Тек оның белгілі бір дәуірдегі қалпын, синхрондық күйін сипаттаумен ғана тынады. Сондықтан да зерттеудің бұл әдісі кейде *статикалық* немесе *синхрондық әдіс* деп те аталынады да, ол әдіс бойынша жазылған еңбектер, әдетте, осы әдістің атымен – сипаттамалы фонетика, сипаттамалы лексика, сипаттамалы грамматика деген сияқты атауларға ие болады.
- *Салыстырмалы әдіс*. Салыстырмалы әдіс те тіл білімінде өте кең тараған әдіс. Егер тілішілік салыстыруда бір тілдің екі дәуірдегі тілдік құбылыстары мен категориялары бір-бірімен салыстырылса, тіларалық салыстыруда екі не одан да көп тілдің бір дәуірдегі материалдары салыстырылады. Осыған орай бұл салыстырулар тіл білімінде жеке-жеке атаулармен (терминдермен) аталынады. Айталық, тілішілік салыстыру – *тарихи-салыстырмалы әдіс* немесе *тарихи әдіс* деп аталынса, тіларалық салыстыру – *салыстырмалы-тарихи әдіс* және *салыстырмалы-салғастырмалы* (бір сөзбен – *салғастырмалы*) *әдіс* деп аталынады. Бұл әдістер бір-бірінен қанша тілді және қандай тілдерді салыстыратындығына, ол салыстырылудың немен шектелетіндігіне, сондай-ақ зерттеушілердің алдарына қандай мақсат қоятындықтарына байланысты ажыратылады.
- *Тарихи-салыстырмалы әдіс*. Бұл әдіс кейде қысқартылып, *тарихи әдіс* деп те айтылады. Тарихи-салыстырмалы әдіс арқылы бір тілдің әр түрлі кезеңі, нақтырақ айтсақ, бір тілдің тарихи қалыптасқан варианттары (көне нұсқасы мен жаңа нұсқасы) бір-бірімен салыстырылады. Одан да гөрі дәлірек айтсақ, белгілі бір тілдің кейінгі кездегі тілдік мәнбілері (мәнбі – факт, мәнбір – фактор) сол тілдің өткен дәуірлердегі дәл сондай тілдік мәнбілерімен салыстырылып, оның даму заңдылықтары, өзгерістері көрсетіледі